

Выходзіць
з 20 снежня
1945 года

НАСТАЙНІЦА

ВЫДААННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

№ 8 (5339)
Чацвер,
24 студзеня
2002 года

Падзеі, факты, каментарыі

Прэзідэнт краіны правёў нараду з навукоўцамі

Навука на Беларусі прызначана стаць адным з важнейшых інструментаў для рэалізацыі прыярытэтных напрамкаў Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны на 2001-2005 гады. Гэта запатрабуе канцэнтрацыі інтэлектуальнага патэнцыялу, матэрыяльных і фінансавых рэсурсаў, эфектыўнага механізма ўкаранення інавацый у вытворчасць. Каб навука стала дзейным рычагам у рэалізацыі пастаўленых задач, патрэбны пераўтварэнні ў структуры яе кіравання. Навука павінна быць цэласнай і адзінай сістэмай у дзяржаве.

Аб гэтым заявіў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка на нарадзе па ўдасканаленні кіравання навукай, якая адбылася 22 студзеня ў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (НАН). У ёй прынялі ўдзел Прэм'ер-міністр Генадзь Навіцкі, кіраўнікі міністэрстваў і ведамстваў рэспублікі, члены акадэміі, кіраўнікі ВНУ і галіновых інстытутаў Нацыянальнай акадэміі навук.

Павіншаваўшы вучоных з надыходзячым святам — Днём беларускай навукі, кіраўнік дзяржавы паведаміў, што падрыхтаваны ўжо практычны дакументаў, якія датычацца ўдасканалення дзяржаўнага кіравання ў галіне навукі. Але перш чым прымаць адказныя рашэнні, Прэзідэнт вырашыў яшчэ раз паразіцца, выслушаць іх прашанні, самыя розныя думкі. Бо менавіта вучоным даведзена, што рэалізацыя гэтых праграмных дакументаў, Аляксандра Лукашэнкі падкрэсліў, што ад іх у многім залежыць, якімі будзе практыка і яго ўказанні ў дзяржаве. І не выключана, што цікавыя думкі могуць стаць вырашальнымі пры прыняцці дакументаў. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што ўдзельнікі нарады павінны ўдзяліць увагу дыскусіі. У прыватнасці, яго цікавіла, якія яны бачаць парадоксы кіравання ў акадэміі, які рэструктурызаваны ў сферы навуковых устаноў, іх перападпарадкаванне адбываецца на дзейнасці навукі і яе эфектыўнасці, ці прынясе гэта чаканы вынік, як будзе

арганізавана сістэма атэстацыі навуковых кадраў, якім чынам будзе размяркоўвацца фінансавыя сродкі. Прэзідэнт Нацыянальнай акадэміі навук Міхал Мясніковіч, які выступіў на нарадзе з дакладам, адзначыў, што за апошнія тры месяцы распрацаваны комплекс мер па стварэнні такой навуковай арганізацыі, якая з'яўляецца працаваць эфектыўна. На гэты момант у НАН і падрыхтаваны практычны ўказанні Прэзідэнта, якія датычацца дзяржаўнай падтрымкі і ўдасканалення інавацыйнай дзейнасці, стымування працы работнікаў навуковых структур, арганізацыі іх работы, падрыхтоўкі навуковых кадраў, рэформавання сістэмы розных сектараў навукі. На думку Міхала Мясніковіча, вучоным хопіць быць прамым кіраўніком, таму яны не абмяжваюцца да перамен. У прыватнасці, многіх удзельнікаў сустрэчы хвалюе, як будзе развівацца фундаментальная навука. У сувязі з гэтым кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што фундаментальным даследаванням будзе надавацца яшчэ большае значэнне, але мы адразу павінны звярнуцца да практычных даследаванняў, каб атрымліваць першы чарг, каб укладваць у іх грошы.

Тама ўдасканалення дзяржаўнага кіравання ў сферы навукі была падсумавана ў суадакладзе старшыні Камітэта па навуцы пры Саўеце Міністраў Анатоля Леснікова. Сярод прамоўцаў на нарадзе

былі рэктар Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі Барыс Хрусталёў, Міністр аховы здароўя Уладзіслаў Астапенка, Прэзідэнт Акадэміі аграрных навук Віталь Ананюк і іншыя.

Сустрэча кіраўніка дзяржавы з прадстаўніцамі навуковых колаў краіны дала магчымасць зблізіць пазіцыі па падыходах, накіраваных на рэформаванне беларускай навукі. Разам з тым праведзеная дыскусія, паводле слоў Аляксандра Лукашэнкі, не паставіла ў гэтым пытанні канчатковага кроку.

Падвешаныя вынікі нарады, беларускі лідэр даручыў кіраўніку Адміністрацыі Прэзідэнта Уралу Латыпава разам з Прэм'ер-міністрам Генадзем Навіцкім і Міхалам Мясніковічам з улікам думак, якія прагучалі, да канца студзеня дапрацаваць практычны прапанаваны дакументаў. Ён падкрэсліў, што працэс рэформавання навуковай сферы павінен быць завершаны на працягу паўгода, да з'езда вучоных, які плануюцца ў чэрвені. Пры гэтым Аляксандр Лукашэнка заявіў, што Нацыянальная акадэмія навук не павінна стаць чарговай ведамаснай структурай. Ёй неабходна захаваць свае традыцыі і адносна незалежнасць. Мэта пераўтварэння ў навуку адна — стварэнне ўмоў для фарміравання навукаемістара, высокатэхналагічнага сектара айчынай эканомікі, які даць магчымасць нашай краіне заняць дастойнае месца ў сусветным падзеле працы, адзначыў Прэзідэнт.

Лілія КРАПІВІНА,
Марта АСТРЭЙКА,
БЕЛТА.

НА ЗДЫМКУ: на нарадзе выступае Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка.

Фота Генадзя СЯМЁНАВА,
БЕЛТА.

...Грамадзянінам быць абавязаны

На чарговым пасяджэнні прэзідыума Рэспубліканскага савета Беларускага педагагічнага таварыства дамавалася тама, якая асабліва актуальная ў наш час — выхаванне вучнёўскай і студэнцкай моладзі.

Яго вёў старшыня Беларускага педагагічнага таварыства, рэктар БДПУ імя М.Танка, доктар педагагічных навук Іван Шыркун выступіў з галоўным паведамленнем адносна праблем навукова-метадычнага забеспячэння патрыятычнага выхавання моладзі. Напрыклад, слухаючы думка Івана Іванавіча наконтакта, што эфектыўным сродкам патрыятычнага выхавання з'яўляецца не толькі пазашкольныя мерапрыемствы, гэтага кшталту, але і ўрокі гісторыі, географіі, літаратуры.

Грамадазнаўства. Зразумела, што актуальнасць гэтага пытання вымагла разгорнутай і дакладнай паставы.

Праблема выхавання грамадзянскасці і патрыятызму павінна паслужыць напрыклад, арганізацыі ў ВНУ, тэхнікумах педагагічнага профілю спекурсаў менавіта таго кірунку. Да распрацоўкі і чытання павінны быць прыцягнуты асабліва кваліфікаваныя педагогі-вучоныя і практыкі.

У пастанове звернута ўвага на неабходнасць стварэння на кафедрах педагагічных дысцыплін ВНУ творчых груп па распрацоўцы сучаснай метадычнай патрыятычнага выхавання ў вышэйшых навуковых устаноў, сярэдніх школ, ПТВ і ОСНУ.

Шэраг канкрэтных прапаноў выказаны ў адрас Філарэкса-грамадазнаўчых кафаедраў, педагагічнай першадзі і наогул сродкаў масавай

інфармацыі.

У бліжэйшы час намечана правядзенне Рэспубліканскага савета, на якім пойдзе размова пра сучаснага педагога як правадніка дзяржаўнай ідэалогіі.

Сугучным пытанню было і другое. Начальнік аддзела Упраўлення маральна-псіхалагічнага забеспячэння Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь падпалкоўнік Мікалай Раманюк расказаў аб сумеснай рабоце з Міністэрствам адукацыі і Беларускай патрыятычнай саюзнай моладзі па правядзенні рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі "Патрыятычнае выхаванне як састаўная частка дзяржаўнай ідэалогіі Рэспублікі Беларусь. Выхаванне ў духу грамадзянскасці, патрыятызму і гатоўнасці да вайскавай службы".

На гэтым пасяджэнні быў абмеркаваны і зацверджаны сёлетні план работы Рэспубліканскага савета Беларускага педагагічнага таварыства.

Уладзімір НОВІК.

У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел Міністр абароны Рэспублікі Беларусь, генерал-палкоўнік Леанід Малецкі, Міністр адукацыі Рэспублікі Беларусь Пётр Брыгадзіч, прадстаўнікі Міністэрства абароны і Міністэрства адукацыі, спецыялісты па выхаваўчай рабоце з моладдзю ва Узброеным Сілах, у сістэме адукацыі, прадстаўнікі маладзёжных і грамадскіх аб'яднанняў і арганізацый, ветэраны вайны і працы, спецыялісты ўстаноў адукацыі і інш.

Патрыятызм - катэгорыя дзяржаўная

"Патрыятычнае выхаванне як складовая частка дзяржаўнай ідэалогіі Рэспублікі Беларусь. Выхаванне моладзі ў духу грамадзянскасці, патрыятызму і гатоўнасці да вайскавай службы" — так вызначана праблематыка рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, якую арганізавалі і правялі Міністэрства абароны, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Беларускае патрыятычнае саюз моладзі і Беларускае педагагічнае таварыства.

не толькі яе карэнныя жыхары, але і рускія, украінцы, татары, яўрэі, палкі і інш.

Патрыятызм цесна спалучаецца з грамадзянскасцю, і іх нельга разглядаць паасобку. А патрыятычныя пачуцці беларусаў непарушына звязаны з патрыятычнымі пачуццямі іншых славянскіх народаў, і ў прыватнасці — рускага народа.

Навукальнае ўстанова ўсіх узроўняў павінна стаць цэнтрам патрыятычнага і грамадзянскага выхавання. І тут трэба выкарыстоўваць у поўнай меры выхаваўчы патэнцыял урочкаў, лекцый, семінараў. Фарміраваць у моладзі патрыятычную культуру здольны высокапрафесійны педагогі з дакладна акрэсленай патрыятычнай і грамадзянскай ідэалогіяй. Вельмі ролю ў гэтай справе адыгрываюць нацыянальныя музеі і гісторыі. Апошнім часам назіралася гэтунае скажэнне, але цяпер выпраўляюцца дапушчальныя ў гэтай справе збылі.

Аб'ектыўна погляд на гісторыю, выкарыстанне прыкладаў гераічных падзей дае свой плён.

Пачуццё патрыятызму непарушына звязана з пачуццём абавязку (у прыватнасці, вайскавага) перад Радзімай. І гэты

значэнні і нападзенні новым зместам такіх паняццяў як патрыятызм, грамадзянскасць, доўг.

Сёння наўрад ці можна згадзіцца з такім паняццем як нацыянальны патрыятызм. Патрыятызм — гэта катэгорыя не нацыянальная, а дзяржаўная. Патрыятызм павінен быць грамадзянскай усеі Беларусі, а гэта

тую маральную якасць неабходна фарміраваць у нашых юнакоў, нягледзячы на тое, што маладыя людзі сёння больш арыентаваны на ўласнае жыццё, уласную маёмасць, уласныя грошы і да т.п. Мы жывем у свеце, які пастаянна мяняецца. У гэтым свеце свае асаблівасці маюць стасункі дзяржавы і рэлігіі. Рэлігія таксама мяняе сваё аблічча. Традыцыйная на нашай зямлі праваслаўная вера мае глыбокі маральны і духоўны традыцыі. Трэба разумна выкарыстоўваць яе.

Аб тым, як вырашаюцца пытанні патрыятычнага выхавання вучнёўскай моладзі ў практыцы работы ўстаноў адукацыі і якія праблемы перашкаджаюць паліпшаць гэту справу, расказаў начальнік Галоўнага ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Міністэрства адукацыі Г.А.Бутрым. У прыватнасці, ён адзначыў, што Міністэрства адукацыі і Міністэрства абароны распрацавалі ў 1998 годзе прынялі Рэспубліканскую канцэпцыю (праграму) па патрыятычнаму выхаванню моладзі. Яе асноўныя палажэнні актуальныя і сёння. Аднак у сувязі з новымі патрабаваннямі часу неабходна дапрацаваць і ў нейкай ступені абнавіць праграму падрыхтоўкі моладзі да службы ў арміі, павышэнне аб ваенна-патрыятычных лубах і лагерах, звярнуць увагу на фінансаванне кіраўнікоў краязнаўчых музеяў і музеяў вайсковай славы нашага народа.

У гэтым кантэксце аб ролі і месцы Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь гаварыў начальнік ўпраўлення маральна-псіхалагічнага забеспячэння Міністэрства абароны У.А.Сераштан. З дзейнасцю грамадскага аб'яднання "Беларускі патрыятычны саюз моладзі" па фарміраванню грамадзянскасці і патрыятызму ўдзельнічаў канферэнцыі пазнаўчы першы сакратар Цэнтральнага камітэта БПСМ Ю.В.Саладзёў.

Робота канферэнцыі працягвалася ў сямі секцыях, на якіх былі вырашаныя канкрэтныя праблемы. Прыняты таксама рэкамендацыі, у якіх вызначаны і дакладна акрэслены шляхі вырашэння актуальных праблем патрыятычнага выхавання моладзі.

Ірына АСТАПАВА.

Назначэнні

ШЧУРОК Іван Антонавіч, начальнік ўпраўлення адукацыі і па справах моладзі Віцебскага аблвыканкома

Іван Антонавіч Шчурок нарадзіўся 17 студзеня 1949 года ў пасёлку Крупскім Крупскага раёна Мінскай вобласці. Працоўную дзейнасць пачаў у 1966 годзе рабочым. З 1968 па 1971 год праходзіў службу на Чарнаморскім флоце. У 1971 годзе паступіў у БДУ, пасля заканчэння якога яму прысвоена кваліфікацыя выкладчыка гісторыі і грамадазнаўства. З 1974 па 1976 год працаваў выкладчыкам у навукальных устаноў Верхнядзвінскага раёна. З 1976 па 1998 год — на розных пасадах у партыйных, дзяржаўных і прафсаюзных органах вобласці. У 1998 годзе назначаны намеснікам старшыні абласнога выканаўчага камітэта, з 21.01.2002 года працуе на пасадзе начальніка ўпраўлення адукацыі і па справах моладзі Віцебскага аблвыканкома. Жанаты. У сям'і — двое сыноў.

Навіны

Студэнтам павышаны стыпендыі

Прыёмная навіна для навуцэнскай моладзі прыйшла з Урада рэспублікі.

Паставіўшы Міністэрства на трэць павялічаны памеры ўсіх відаў дзяржаўных стыпендыяў. Гэтае павышэнне датычыцца і спецыяльных стыпендыяў. Кіраўнікам вышэйшых, сярэдніх спецыяльных і прафесійна-тэхнічных навуковых устаноў даручана правесці адпаведны перагляд.

Дзень ліцэя

Дзесцяць гадоў спаўняецца Нацыянальнаму дзяржаўнаму гуманітарнаму ліцэю імя Якуба Коласа.

З гэтай нагоды 15 студзеня ў ўстанове адбыўся Дзень адкрытых дзвярэй. Ліцэй — адна з нешматлікіх устаноў, дзе навучанне вядзецца цалкам па-беларуску. Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй быў утвораны па ініцыятыве прадстаўнікоў навуковай і творчай інтэлігенцыі Беларусі ў верасні 1990 года. 15 студзеня 1992 года навукальнае ўстанова атрымала будынак па вуліцы Карла Маркса, 21 — і гэты дзень было вырашана надалей называць як Дзень ліцэя.

Юбілей школы

140 гадоў таму ў вёсцы Парэчка на тэрыторыі сучаснага Акцёрскага раёна Гомельскай вобласці была адкрыта школа.

У той час яна прызначалася галоўным чынам для тых дзяцей дзяржавы. Ліцэй — адна з нешматлікіх устаноў, дзе навучанне вядзецца цалкам па-беларуску. Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй быў утвораны па ініцыятыве прадстаўнікоў навуковай і творчай інтэлігенцыі Беларусі ў верасні 1990 года. 15 студзеня 1992 года навукальнае ўстанова атрымала будынак па вуліцы Карла Маркса, 21 — і гэты дзень было вырашана надалей называць як Дзень ліцэя.

Казімір ЮРЦЫЦ.

Весткі

Тут гучыць літоўская мова

Пайшоў дзесцяты год, як у вёсцы Пеліса Воранаўскага раёна стала працаваць літоўская недзяржаўная школа. Яна была першай у краіне ўстаноў адукацыі для дзяцей нацыянальна-меншасцей.

Навучанне пачалося адразу ў некалькіх пачатковых класах, вучні якіх да гэтага набывалі веды ў літоўскай школе ў Вільнюсе.

У школе ўжо адбыліся два выпускі. Яе выпускнікі зараз вучацца ў Віленскім педагагічным універсітэце.

Ушанаваўшы вучонага-земляка

Не толькі настаўніцай і вучняў, а і сялян з навакольных вёсак, дзе кампактна пражываюць літоўцы, сабрала вечарына ў гонар выдатнага вучонага-арнітолага Літвы Тадаса Іванаўскаса (Тадэвуша Іваноўскага). Нарадзіўся ён у мястэчку Лябёда, што знаходзіцца каля недалёкіх адсюль Васілішак. Устапіўшы аб сустрэчы са знакітым земляком падзяліліся жыхарка Пелісы Марыя Краўчэня, ураджэнка суседняй вёскі Дубіны, былы в.п. прэзідэнт Літоўскага фонду культуры Іздорас Шымеленіс і іншыя.

Выступоўцы расказалі і пра навуковую дзейнасць Т.Іванаўскаса. Увазе прысутных былі прапанаваны відэафільм аб наведанні вучнямі Лябёды сям'і Іваноўскай, фотавыя пра яе.

— Мы ганарымся, што ў нас, на малой радзіме Тадаса Іванаўскаса, дадзены старт урачунствам, прысвечаным 120-му ўгодкам выдатнага вучонага і чалавека, — гаворыць дырэктар школы Альфонсас Шымеленіс. — Гадзіна ж гэтая будзе шырока адзначана па ўсёй Літве.

Юныя кніганосы

Калектыў школы як мага спрыяе нацыянальнаму адраджэнню мясцовых літоўцаў. Так, кожны тыдзень старшакласнікі адпраўляюцца ў навакольныя вёскі да сродзінаў з пачэсным даручэннем. Яны дастаўляюць сялянам мастацкую літаратуру, прывезеныя з Вільнюса газеты і часопісы на літоўскай мове.

Асабліва рады такім візітам пенсіянеры, нямоглыя людзі. Накіроўвае дзейнасць юных распрацоўшчыкаў кнігі і перыядычнага друку настаўніца Жыліне Дайнене.

Расказвае музей

Вось ужо колькі гадоў у школе працягваецца краязнаўчы музей. Тут захоўваюцца багаты інфармацыйны матэрыял аб адкрыцці ў Пелісе ў пачатку XX стагоддзя літоўскай школы, нелегальнаму навучанню роднай мовы ў міжваенны перыяд, калі Заходняя Беларусь была ў складзе польскай дзяржавы, пра жыццё, побыт і традыцыі тутэйшых літоўцаў.

Многіяе робіць для папулярызацыі музея настаўнікі і асабліва ініцыятар яго стварэння Антаніна Часанене.

Памятныя дошкі сведчаць

Шмат намаганняў, маральных і матэрыяльных выдаткаў уклілі дзея таго, каб пабудавалі і адкрылі ў Пелісе памятныя дошкі, доктар філасофіі з Вільнюса Дарыюс Куоліс, згаданы раней Іздорас Шымеленіс, яго сын, архітэктар па прафесіі, Сайлюс. Дабрачыннымі справы гэтых людзей засведчаны на мемарыяльнай дошцы, што адкрыта на даўня на будынку школы.

Падобны знак з'явіўся і на будынку размяшчаючага побач кацёла. У гонар тых людзей, якія ў гадзі вайнынага атазму выступалі за перадачу вернікам і аднаўленню храма, што быў прыстаўлены пад калгасны склад. І святая справа перамагла.

Вольга ДУБОЎСКАЯ.

Аляксандр ЖАЛКОЎСКІ.

Фостэрынг - дапамога сям'і

У апошнія гады колькасць дзяцей-сірот і дзяцей, бацькі якіх пазбаўлены бацькоўскіх правоў, няўхільна павялічваецца. Праблемы сацыяльнага сіротства і шляхі іх вырашэння хваляюць нашу дзяржаву. Паводле даных статыстыкі, на 1 студзеня 2001 года ў нашай рэспубліцы налічвалася 30.100 непаўналетніх сірот. 88 працэнтаў дзяцей ад агульнай колькасці з'яўляюцца сіротамі пры жывых бацьках або сацыяльнымі сіротамі.

У сувязі з гэтым перапоўнены дзіцячыя дамы і інтэрнаты, а спецыялісты па абароне правоў дзяцей і грамадскасць усё часцей гавораць пра неэфектыўнасць утрымання дзяцей ва ўстановах такога тыпу. Таму і становіцца відавочнай неабходнасць укаранення альтэрнатыўных форм утрымання і выхавання дзяцей, якія засталіся без апекі бацькоў.

У Рэспубліцы Беларусь перспектывым напрамкам вырашэння праблемы сацыяльнага сіротства і безнадзорнасці сям'і з'яўляецца перадача іх на выхаванне ў прыватныя сям'і або пад патранат, што нагадвае фостэрску сям'ю, шырока распаўсюджаную ў розных краінах свету. Пад патранатам разумеюцца спецыяльная форма ўладкавання дзяцей, якое мае патрэбу ў дзяржаўнай абароне, на выхаванне ў сям'і патранатных бацькоў пры захаванні часткі абавязкаў апекуна (папачыцельца) у адносінах да дзіцяці і органа апекі і папачыцельства (упаўнаважанага органа).

Прыватная сям'я ствараецца на аснове дагавора аб перадачы дзіцяці (дзяцей) на выхаванне ў сям'ю і працоўнага дагавора, якія заключаюцца паміж орга-

намі апекі і папачыцельства і прыватнымі бацькамі (мужам і жонкай або асобнымі грамадзянамі), якія жадаюць узяць дзяцей на выхаванне.

Метадыст вышэйшай катэгорыі ўпраўлення сацыяльнай і выхавальнай работай Акадэміі паслядыпломнай адукацыі Галіна Дамітрыева Простак з'яўляецца выдатным кваліфікаваным спецыялістам у рэалізацыі сумеснага праекта Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і ЮНІСЕФ "Альтэрнатыўныя формы ўладкавання на выхаванне дзяцей-сірот", які паклаў пачатак новым падходам у арганізацыі работы па стварэнні прыватных сям'яў. Яна выступіла галоўным арганізатарам трэнінгаў для спецыялістаў устаноў адукацыі па ўвядзенні ў практыку фостэрнага выхавання дзяцей.

Улічваючы мноства складаных пытанняў, якія ўзнікаюць на шляху стварэння прыватных сям'яў, у Акадэміі паслядыпломнай адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь арганізаваны курсы і семінары па гэтай праблеме, слухачамі якіх становяцца як будучыя прыватныя бацькі, так і спецыялісты па абароне правоў дзяцей. Праграма курсаў

распрацавана сацыяльнымі работнікамі Вялікабрытаніі, якія непасрэдна прымаюць удзел у іх правядзенні.

"Мама Галіна" - так называюць Галіну Дамітрыеву Простак слухачы курсаў "Прынцыпы і практыка фостэрнай апекі". Яна стараецца паказаць, як для дзіцяці з праблемай сям'і, не гатовая становіцца ўспрымаць і асвойваць ролю сям'і (таму што яна мае адмоўны вопыт), важна прыватная сям'я.

Галіна Дамітрыева пашырае ўдзяленне ў метадычным забеспячэнні школ-інтэрнатаў, дзіцячых дамоў, прыватных сям'яў новымі распрацоўкамі і матэрыяламі па ўкараненні і выкарыстанні сучасных адукацыйных і вы-

хавальчых тэхналогій. Багаты педагогічны вопыт і шматгадовае праца ў сістэме адукацыі, у прыватнасці непасрэдна з інтэрнатымі ўстановамі і дзіцячымі дамамі, глыбокае веданне праблем абароны дзяцінства, дапамагаюць Галіне Дамітрыеве Простак наладжваць дзейнасць кантактаў і супрацоўніцтва не толькі з лепшымі спецыялістамі ў гэтай галіне нашай краіны, але і замежжа.

Так, па ініцыятыве Галіны Дамітрыевы пасля чарговых заняткаў на курсах з удзелам у іх сацыяльных работнікаў Вялікабрытаніі пасол Англіі ў Рэспубліцы Беларусь Іон Келлі арганізаваў прыем слухачоў ў сваім пасольстве і ўручыў ім сертыфікаты аб атрыманні адпавед-

Рыма КЕДЗЯРВА,
метадыст вышэйшай катэгорыі ўпраўлення сацыяльнай і выхавальнай работай Акадэміі паслядыпломнай адукацыі.

НА ЗДЫМКУ: (справа налева) пасол Вялікабрытаніі ў Рэспубліцы Беларусь Іон Келлі; метадыст вышэйшай катэгорыі Г.Д.Простак; галоўны інспектар Галоўнага ўпраўлення сацыяльнай і выхавальнай работ Міністэрства адукацыі Г.І.Рудзінкова; каардынатар праекта "Фостэрынг у Рэспубліцы Беларусь" В.С.Шахлай.

Па-рознаму людзі разважаюць аб шчасці. Для аднаго - гэта багаты і дастаткі ва ўсім, для другога - шыкоўны катэдж з інішмаркай, а для трэцяга - спакой і мір у сям'і, для чацвёртага - добрае здароўе... Пераважная большасць людзей сыходзіцца ў тым, што найважнейшая каштоўнасць - усё ж здароўе, бо калі яго ёсць, то ўсё астатняе, як кажуць, намыўнае.

Надаўна я пазнаёмілася з цікавай жанчынай, чалавекам нялёгкага жыццявага лёсу. Завуц яе Жанна Пятроўна Хазава. Яна інвалід з дзяцінства. Пагутарышы з даўгадзінна, глыбока пераканалася, які вялікі сэнс для яе мае выказванне, што быць шчаслівым - гэта значыць быць здаровым.

Бяда прыйшла ў дом Гані Мікалаевны Сацута з вёскі Крытышын. Нечакана. Яе трохгадовая дачушка Жанначка ўпала так моцна, што паклелася ножку. Хто мог тады падумаць, што гэтая дзіцячае падзенне паўплывае на ўсё будучае жыццё, перакрасіць светлыя мары і задумы, пазначыць жыццёвы лёс гэтай страшным словам - інваліднасць.

Але маладая на той час матуля не бяздзейнічала, не скарылася пад цяжарам непаспяхаў. Яна аб'ехала ўсе, што магла, ў пошуках патрыцы: Брэст, Мінск, Кіев, Курган. Дзяля таго каб трапіць на аперацыю з да-чучкай у Курганскі навукова-даследчы інстытут артапедыі і траўматалогіі, прабілася аж у Міністэрства аховы здароўя былога СССР, пісала да самой Валентыны Мікалаевны Церашковай, якая, дарчыні, і пасадзейнічала. Тройчы аперывалі Жаннуку ў Кургане вопытныя і знамянітыя дактары. Яны рабілі ўсё, на што здольная наша медыцына... Амаля год даўно жыць у Кургане і самой Гані Мікалаевне. Каб жыць побач з дачучкай, уладкавалася са-нітаркай. Хаваючы мокрыя ад слёз вочы, яна знаходзіла са-мыя пячотныя словы, каб супакоіць дачку, абнадзеіць яе, падтрымаць. Яе клопат і

любові часам дзейнічалі гэтак жа галоўна, як і прыватныя лекі. Дзякуючы маёй мілай мамачцы я вытрымала і перамагла ўсё, - прызнаецца ў размове Жанна Пятроўна. - Яна для мяне надзея і апора ва ўсім, падтрымка і дарэчыны мой.

Мужнасці і самаахварнасці гэтай высковай жанчыны здзіўляюцца многія, хто яе

стойна захапляе! Свет не без добрых людзей. Слава Богу, на іх шанцы і Гані Мікалаевне, і самой Жанне Пятроўне. Яны вельмі шырока прасілі назваць прызвішчы тых, хто ніколі не заставаўся абыхаваць да іх нялёгкага жаночага лёсу, заўсёды падтрымліваў сло-ва і справы. Выконваю іх просьбы. Гэта Ніна Янаўна

Лёсы людскія "Я люблю цябе, жыццё"

ведае. Ніхто не аспрэчыць, што толькі дзякуючы ёй Жанна не толькі паспяхова ў свой час закончыла Іванаўскую школу-гімназію, але і дзяржаўны інстытут культуры, стала кваліфікаваным бібліятэкарам.

Зараз Жанна Пятроўна Хазава працуе ў бібліятэцы Іванаўскай сярэдняй школы №2, дзе, дарчыні, мы і пазнаёміліся. І хоць у яе, вядома, не тыя сілы, не тое здароўе як у іншых, але са сваімі абавязкамі жанчына спраўляецца.

Так хочацца быць, як кажуць, у страі, адчуваць сябе патрэбнай людзям, грамадству, - дзеліцца Жанна Пятроўна.

Але цяпер я ведаю, што найбольш за ўсё яна трэба сыночку Міколку. Другі класнік гэтай жа школы, і роднай матулі, што па-найсцімашу жыве ў вёсцы Крытышын, каб трымаць хатнюю гаспадарку, усім, чым можа, дапамагае дачы і ўнучку. Бо зноў жа толькі дзякуючы ёй і прадставіцям райвыканкома, якія пасадзейнічалі ў вызваленні для сям'і Хазаваў бязвыплатнай грашовай субсідыі, у мінулым годзе Жанна Пятроўна стала гаспадыняй добраўпарадкаванай гарадской кватэры. Да гэтага моманту амаль чатыры гады яна пашкоджаным пазваночнікам амаль штодзень дабіралася з сыночкам з Крытышына. Ма-лога адводзіла ў садок, а са-ма спяшалася на работу. Ці ж не мужная жанчына? Яна да-

Гарчанюк, Галіна Пятроўна Шаўчук, Любоў Мікалаевна Кананчук, Ганна Ігнатаўна Кананчук, Раіса Паўлаўна Жушма, Васіль Пятровіч Куцішкі, Леанід Мікалаевіч Дзяцко, Мікасей Андраэвіч Сацута, Алена Мікалаевна Маганова, Надзея Антонаўна Дубік, Антаніна Антонаўна Дубнавіцкая... суседзі, родныя, знаёмыя, сябры. Ды хіба ж усіх пералічыць? Але, паверце, кожнаму з вас да глыбіні душы ўдзячныя Жанна і яе маці.

Вечар запальвае аге-чыкі ў вокнах кватэры. Неўзабаве загарыцца святло і на чаргёрным паверсе дома, дзе пражывае сям'я Хазаваў. А гэта значыць, што Жанна Пятроўна разам з Міколкам яр-нулася дадому. Магчыма, хлопчык, які ў заўсёды, праз нейкі час завоплена будзе перагортваць старонкі новай цікавай кнігі, а Жанна Пятроўна ў гэты момант кудысьці прыгатавае для сыночка яго любімы салат ці спячэ думка-нае пачынае.

У кожнага з нас ёсць вялікая патрэба - любіць і быць любімым. Думалася, нягледзячы на ўсе жыццёвыя перабаванні, праблемы са здароўем, Жанне Пятроўне Хазавай добра знаёма гэтая пацучка. А значыць, жыве яна паўнакроўным жыццём.

Каму-нікому варта было б у яе многаму навучыцца!

Надзея КУХАРЧУК.

Даследаванні паказваюць, што і ў сучасным грамадстве дзеці з'яўляюцца адной з самых неабароненых катэгорій людзей на нашай планеце. Менавіта яны асабліва часта становяцца ахвярамі злоўжыванняў, насілля, пагарды і эксплуатацыі. Менавіта яны падвержаны найбольш рызыцы ў нашым грамадстве.

У свеце працуе каля 250 мільянаў дзяцей. Прычым многія з іх у такіх умовах, якіх сур'ёзна пагражаюць іх жыццю, здароўю і перашкоджаюць атрымліваць самую элементарную адукацыю. Каля мільёна дзяцей штогод уцягваюцца ў незаконны сексуальны бізнес, прадаюцца або становяцца ахвярамі кантрабанды ў сваёй

краіне або за мяжой. Многія вымушаны жыць ва ўмовах, блізкіх да рабства. Агульным фактарам, які аб'ядноўвае гэтыя жывыя статыстычныя даныя, з'яўляецца эканамічная эксплуатацыя.

Правы дзіцяці Непаўналетнія як аб'ект гандлю і эксплуатацыі

Гандаль дзецямі даўно пастаўлены па-за законам большасцю краін, аднак ён уяўляе сабой мільённую індустрыю кабальнай працы і сексуальнай эксплуатацыі. У першую чаргу гэта датычыць жанчын і дзячынак, якіх прадаюць у прастытуты або ў фактычнае рабства пад выгладам хатніх слуг. Гандаль адбываецца на ўсіх кантынентах, але з-за нелегальнага характару цяжка ўстанавіць яго сапраўдныя памеры.

Вызначаюцца чатыры найбольш распаўсюджаныя ў свеце напрамкі эксплуатацыі дзяцей.

Па-першае, гэта кабальная праца на вытворчасці. Вярбоўчыкі выплываюць аванс бедным сям'ям, каб потым адправіць дзяцей на працу. Кабальная праца асабліва распаўсюджаная ў дыванавой і тэкстыльнай прамысловасці, а таксама на каменаломніях і ў вытворчасці цыглы. У Індыі кабальная праца выкарыстоўваецца на вытворчасці цыглы. У Індыі кабальная праца выкарыстоўваецца на вытворчасці цыглы. У Індыі кабальная праца выкарыстоўваецца на вытворчасці цыглы.

Па-другое, праца дзяцей у якасці хатніх слуг. Асабліва праблему складае гандаль дзячынкамі ў якасці дамашніх служанак. У поўнай залежнасці ад свайго работадавцы, ізаляваны ад свайго сям'і, яны працуюць доўгімі гадзінамі, часам без усялякай аплаты, і нярэдка становяцца ахвярамі фізічнага і сексуальнага насілля. Паводле даных Міжнароднай арганізацыі працы, доля дзяцей, якія працуюць у якасці хатніх слуг, - высокая. У Бразіліі, напрыклад, 22 працэнтаў дзяцей, якія працуюць, выкарыстоўваюцца як дамашнія слугі. У Венесуэле ад 10 да 14 гадоў працуюць у якасці служанак.

Па-трэцяе, выкарыстанне дзя-

Усходу, дык на пачатку 90-х яна стала імкліва распаўсюджвацца ў краінах Усходняй Еўропы і СНД. У гэтых сталі паяўляцца артыкулы пра секс-турызм са скандынаўскіх краін у краіны Балтыі і Санкт-Пецярбург. Непрызнанне гэтай праблемы ўладамі і грамадствам у цэлым прывяло да таго, што прастытутыя моцна "памаладзела". Вынікам гэтага стала беспрэцэдэнтнае распаўсюджванне сярэд дзяцей і падлеткаў розных хваор, якія перадаюцца палавым шляхам. Найбольш колькасць гэтых захворванняў прыпадае на ўзроставую групу 20-24 гадоў, за імі ідуць 15-19-гадовыя. Акрамя таго, палова інфіцыраваных ВІЧ/СНІдам - маладыя людзі да 25 гадоў. Дзеці сталі шырока выкарыстоўвацца ў парнафіліях, што таксама з'яўляецца праявай сексуальнага насілля і разбэшчвання непаўналетніх. У СМІ шмат пішуць пра справу "Блакитная архіяда" - арганізацыю, якая наладзіла стварэнне і продаж праз Інтэрнет парнафілімаў з удзелам дзяцей.

І апошняе - гандаль дзіцячымі органамі з мэтай трансплантацыі. Развіццё медыцыны ў галіне трансплантаталогіі арганізмаў чалавека хваляе прамысел гандлю дзецямі - дзеці сталі выкарадаць і прадавацца з мэтай выкарыстання іх унутраных органаў. Адсутнасць статыстыкі не дазваляе ў поўнай меры ацаніць памеры гэтага пагубнага бядства, але нават адзінкавыя выпадкі, пра якія ёсць інфармацыя, гавораць пра неабходнасць прыняцця неадкладных мер па прадухіленні гэтай з'явы.

Асноўнымі прадаўцамі дзяцей з'яўляюцца бацькі, апекуны, на-статнікі, а таксама прадстаўнікі розных так званых "дабрачынчых арганізацый". Прадаюцца пераважна дзеці ва ўзросце 10-16 гадоў з вялікай або вельмі бедных сям'яў, якія не ў стане пракарміць усіх сваіх членаў. Асабліва гэта адносіцца да дзяцей з сельскіх абшчын у Азіі, якія трапляюць у Бангкок ці Бамбей, у Мазамбіка і ў Паўднёвую Афрыку, у краінах СНД і Польшчы і ў Заходнюю Еўропу. Найбольш рызыку стаць ахвярамі сексуальнага гвалту і камерцыянага выкарыстання маюць дзеці, які бадзяжніаюць, жабруюць,

пазбаўлены бацькоўскай апекі. У групу рызыкі таксама ўваходзяць дзеці з сям'яў алкаголікаў і наркаманаў, з сям'яў, дзе маці займаюцца "старажытнай" прафесіяй. Пакунікі плаціць бацькам 120-150 долараў і перапрадаюць дзяцей у барды або іншаземцам. Пашыранай з'явай стала выкараненне дзяцей і кантрабандная дастаўка іх у іншыя краіны з фальшывымі або паддробленымі пашпартамі.

Канвенцыя аб правах дзіцяці аказала магутнае ўздзеянне на тое, каб пакласці канец гандлю і эксплуатацыі дзяцей. Артыкул 32 канвенцыі заахварае права дзяцей на абарону ад эканамічнай эксплуатацыі і ад выкаранення работы, якая можа ствараць небяспеку для здароўя або служыць перашкодай да атрымання адукацыі. Палажэнні канвенцыі былі развіты ў шэрагу міжнародных канвенцый МАП. У чэрвені 1999 года была прынята канвенцыя Міжнароднай арганізацыі працы №182 аб найгоршых формах дзіцячай працы. Асноўная ўавага ў ёй ўдзяляецца ліквідацыі рабства, даўгавай кабальнасці, прымуся дзяцей да ўдзелу ў ваенных канфліктах, да прастытутыі, гандлю наркотыкамі і любой дзейнасці, якая стварае пагрозу для іх здароўя, бяспекі і маралі.

Сусветным кангрэсам супраць сексуальнай эксплуатацыі дзяцей у камерцыйных мэтах прынята Праграма дзяцінства і Факультатывны практокол да Канвенцыі аб правах дзяцей, які датычыць барацьбы з гандлем дзецямі, дзіцячай прастытутыі і дзіцячай парнаграфіяй.

Крымінальны кодэкс нашай рэспублікі прадугледжвае адказнасць за сексуальныя сувязі з асобамі да 16 гадоў, за гандаль непаўналетнямі, за прымыс іх да дзяцінства сексуальнага характару. За здзяйсненне гэтых злачынстваў прадугледжана пакараненне - пазбаўленне волі.

У Беларусі прыняты Закон "Аб міжнародным умяшчэнні", паводле якога выезд дзяцей за мяжу ажмыццёўца толькі пры наяўнасці пашпарта на дзеці і пісьмовага дазволу абодвух бацькоў, уведзена строгая рэгістрацыя ўсіх немейлаў.

У той жа час у нашым грамадстве паклывае іх на пуйны меры ўсведавання праблема эксплуатацыі і насілля над дзецямі. У сувязі з гэтым не ўдаецца пакласці канец сексуальнаму здзеку і сексуальнай эксплуатацыі дзяцей. Дзеці, якія трапілі ў бяду за мяжой, цяжка абараніць, таму што з краінамі Заходняй Еўропы Беларусь не мае пагадненняў аб прававой дапамозе. Востра не халае адпаведных структур, і асабліва спецыялістаў па сацыяльнай дапамозе дзецям і сям'ям: сацыяльных работнікаў, педагогаў, псіхалагаў і іншых, якія павінны працаваць непа-срэдна з ахвярамі насілля. Нам неабходна якая мага хутчай ратыфікаваць канвенцыі Міжнароднай арганізацыі працы №138 і 182, што датычыць дзіцячай працы, а таксама Пратокол аб прадухіленні і спыненні гандлю людзьмі, асабліва жанчынамі і дзецямі, і пакаранне за яго, які да-паўняе Канвенцыю ААН супраць транснацыянальнай арганізаванай злачыннасці.

Такім з'явам, які прымусявае і абавязкова праца і дзіцячая прастытутыя, не павінна быць месца ў грамадстве. Гэта трэба ўсведамляць і прыняць дзейсныя меры як на міжнародным, так і на нацыянальным узроўні.

Тамара СЦЯПАНОВА, старшы выкладчык кафедры педагогікі пачатковага навучання, Валерыі ВАЙЦ, дацэнт кафедры педагогікі Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Спецыяльная адукацыя Ім жаласлівае не трэба

Паколькі на Гомельскае ГПТВ № 67 будаўнікоў ускладзена адказнасць за інтэгравае навучанне і выхаванне розных катэгорій навучэнцаў вобласці, інжынерна-педагагічныя работнікі праводзяць мэтанакіраваную дзейнасць па ўдасканаленні ўсіх напрамкаў вучэбна-выхаваўчага працэсу і ўмацаванні вучэбна-матэрыяльнай базы.

У вучылішчы было адкрыта спецыяльнае аддзяленне па прафесійнай падрыхтоўцы дзяцей з недахопамі псіхафізічнага развіцця. Трэба адзначыць, што аддзяленне з'яўляецца адным з вобласці.

Галоўная і канчатоўная мэта ўсяго вучэбна-выхаваўчага працэсу на аддзяленні - гэта інтэграцыя навучэнцаў у грамадстве, забеспячэнне магчымасці жыць паўнацэнным жыццём.

Асноўным прынцыпам работы аддзялення і ўсяго падкалек-тыву стала імкненне будаваць узаемныя з дзецямі з асабліва-цымі развіццямі не па-за а-сноўным кантынгентам дзяцей і не на шкадаванні, а на разу-менні таго, што гэтыя дзеці не тая, як усё, але нароўні з усімі маюць права на нармальнае жыццё.

За гады работы аддзялення інжынерна-педагагічныя калек-тывы зусім іншымі вачамі пагля-даюць на пытанні навучання і выхавання навучэнцаў з асаблівацімі псіхафізічнымі развіццямі. Пачуццё жаласліва-сці, дзе гэтыя дзеці змяніла жада-не дапамагчы ім хутчай адапта-вацца ў грамадстве, а самае га-лоўнае - пераканаць сябе і іншых людзей у сваёй значнасці, індывідуальнасці, непаўторнасці, зачыць і ніколі не ўспамінаць пра сваю непаўнацэннасць. Ду-мою, палепшыць псіхалагічны ст-тін многіх дзяцей нам удаецца.

Цяпер спецаддзяленне ўключае 4 групы па спецыяль-насці "Слесар-сантэхнік" для дзяцей, якія маюць адхіленні ў псіхафізічным і разумовым развіцці. У гэтых групах займа-ецца 58 навучэнцаў. А таксама спецаддзяленне мае адну групу з 15 падлеткаў са слабым слых-ам, якія вучацца па спецыяль-насці "Стальяр, цясляр".

З улікам асаблівасцей наву-чання мы распрацавалі новы вучэ-бны план, які дазваляе ка-рыктаваць недахопы ў развіцці дзяцей. Агульнаадукацыйныя ад-меты маюць прыкладны ха-рак-тар, уведзены рэабілітацый-на-карэкцыйны кампанент, які ўключае прадметы, што сад-зячаюць сацыялізацыі і рэабілітацыі гэтай катэгорыі наву-чэнцаў, фарміраванню ў іх жы-ццёвай кампетэнтнасці, фізічную рэабілітацыю, медыка-псіха-лагічную карэкцыю і адаптацыю ў сацыяльным асяроддзі; уве-дзены спецыяльныя прадметы па фарміраванні навываку ўзаем-на (культуры мовы).

Акрамя таго, мы пастараліся сур'ёзна падрыхтаваць да ўліку ўраўно ведаў. Выкладчыкі рас-паўсюджвалі даследствы аўтарскай праграмы па прадметам з улікам індывідуальных здольнасцей на-вучэнцаў.

З мэтай камплектавання груп работнікі вучылішчы праводзяць рафарэнтацыйную работу. Южны год мы выязджаем у школы-інтэрнаты, гутарым з

выпускнікамі, малодшымі школьнікамі, расказваем пра вучылішча, праводзім адбор. У нашым вучылішчы прыяз-джаюць выпускнікі школ-інтэр-натаў №№ 4, 5 Гомеля, Улу-каўскай, Жлобінскай, Бабінскай школ-інтэрнатаў і інтэграваных класаў Рагачоўскага раёна. Такім чынам, у выніку гэтага нам лягчэй праводзіць адбор.

Хачу адзначыць, што ў нас створаны ўмовы для паўнацэн-най прафесійнай падрыхтоўкі субнармальных дзяцей. Для на-вучання па спецыяльнасці "Сле-сар-сантэхнік" абсталяваны вучэ-бна-вытворчая майстэрня і ка-бінет спецыялістаў. У гэтым наву-чальным годзе мы перайшлі на падрыхтоўку мантажнай са-нітарна-тэхнічных сістэм і аб-сталявання. Для гэтага ёсць вы-творчая майстэрня, якая дазва-ляе адпрацоўваць прыёмы і тэх-налагічныя паслядоўнасці манта-жу асноўнага санітарна-тэхнічнага абсталявання. На майстэрню ўжо затрачана 1,5 млн. руб., выдзелены ў рамках падпраграмы "Дзеці-інваліды", прэзідэнцкай праграмы "Дзеці Беларусі", і 0,9 млн. руб. са сродкаў пазабюджэтай дзей-насці вучылішчы. Для падрых-тоўкі навучэнцаў, якія маюць недахопы слыху, па спецыяль-насці "Стальяр, цясляр" выкары-стоўваюцца вучэбна-вытворчая майстэрня і кабінет спецыя-лістаў. На пачатку навучальнага года стальярная майстэрня была канчаткова даведзена да ладу ручным і электрыфікаваным стальярным інструментам на су-му 1,5 млн. руб., набывым за кошт падпраграмы "Дзеці-інваліды".

Вельмі ўдалым аказаўся падбор кіравноў вучэбных груп на аддзяленні. Гэта вопытны педагогі, які карыстаюцца па-вагай, умеюць спягадаць і ма-юць пачуццё павышанай адказ-насці.

З 26 выкладчыкаў 20 уд-зельнічаюць у тэарэтычнай пад-рыхтоўцы гэтай катэгорыі наву-чэнцаў. Нашы педагогі не маюць дэфекталогічнай адукацыі, таму мы накіроўваем іх на ўсе мэта-выя курсы, якія арганізуюцца ў прадвочаскай Рэспубліканскім ін-стытутам прафесійнай адука-цыі і ўпраўленнем адукацыі. Штогод падпісваемся на часопіс "Дэфекталогія".

Выхаваўчая работа з суб-нармальнымі дзецямі з'яўляецца неад'емнай часткай выхавальна-га працэсу ў вучылішчы, інтэгру-гэтых падлеткаў у вучнёўскі ка-лектыў, дапамагае ім пераа-дольваць сацыяльную ізаляцыю, насычае іх жыццё пазітывам, у якіх прадугледжаны кантакты з іншымі дзецямі, новыя ролевыя паводзіны. Уся работа, накіра-ваная на стварэнне здаровага мікраклімату, добразачыўных ад-носін да субнармальнага наву-чэнца з боку асноўнага канты-ненту, базіруюцца на ідэях даб-

ра, дружбы, клопату, чалавечай годнасці. І ў той жа час гэтая работа накіроўваецца на выпра-цоўку ў субнармальных дзяцей актывнай жыццёвай пазіцыі, вы-караненне спажывецкага стаўлення да жыцця, іншых людзей; на фарміраванне леп-шых рыс беларускага нацыя-нальнага характару: пра-чывітасці, дружалюбнасці, да-мыркоўнасці; на выхаванне га-тунасці прыходзіць на дапамо-гу ў бядзе, паважайце правы іншых людзей.

Падлеткі прымаюць удзел ва ўсіх агульнавучылішчых мера-прыемствах, што садзейнічае сацыяльна-псіхічнай адаптацыі навучэнцаў, засваенню трады-цый устаноў. Вельмі часта дзеці заважваюць прызы сімпат-тый. З-за сваіх асаблівасцей з гуртоў і секцый розных на-прамаў гэтыя дзеці аддаюць перавагу камп'ютарнаму гуртку, секцыі агульнафізічнай падрых-тоўкі і стралковай. Спецыяльна для вырашэння праблем сацы-яльнай адаптацыі субнармаль-ных дзяцей створаны "Клуб до-брых манер", работа якога накіравана на пераадоленне бар'ера паміж падлеткамі, якія маю

Віталій Аляксандравіч Раізо — загадчык харавога аддзялення школы мастацтваў №1 Віцебска. Яго добра ведаюць не толькі ў абласным цэнтры, але і ва ўсёй рэспубліцы. Вось ужо 10 гадоў ён — кіраўнік народнага гарадскога маладзёжнага хору. Хор пад яго кіраўніцтвам выступаў у многіх гарадах Германіі і Польшчы. Віталій Аляксандравіч — лаўрэат гарадской прэміі творчай інтэлігенцыі "Сюзор'е муз".

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА.

Выставы Рушчыц вяртаецца

Нядаўна прыемны падарунак падрыхтавала Беларуская акадэмія выяўленчага мастацтва жыхарам Валожынскага раёна Мінскай вобласці. У раённым музеі адкрылася выстава ўдзельнікаў Міжнароднага пленэра "Неба і зямля Фердынанда".

Мінула 65 гадоў з той пары, як не стала Фердынанда Рушчыца, педагога, жывапісца, графіка. І вось зараз яго імя зноў вярнулася на Валожыншчыну. Безумоўна, для гэтага шмат сіл, творчых і арганізацыйных намаганняў, пры неспадзянай падтрымцы старшыні Валожынскага райвыканкама Вялічкіна Машукаўскага і загадчыка аддзела культуры Сяргея Шабельні, прыклад прэзідэнта Беларускай акадэміі выяўленчага мастацтва Фелікса Янушкевіча.

— Задуны ў акадэмікаў даволі сур'ёзныя, — зазначыў ён на адкрыцці выставы.

У Багданаве плануецца будаўніцтва Міжнароднага цэнтру мастацтваў імя Фердынанда Рушчыца (гэта і музей-сядзіба, і

выставачная галерэя, і дзіцячая студыя выяўленчага мастацтва, і майстэрні мастакоў). Наш край вельмі прыгожы, тут нават яблык нейкіх асабліва, не гаворачы пра людзей, — гэтак шчыра прызнаваліся ў любові да зямлі Валожынскай на вернісажы заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, прафесар, акадэмік жывапісу Анатоль Бараноўскі і акадэмік графікі Уладзімір Вішнеўскі.

Творы беларускіх і польскіх мастакоў розных пакаленняў прадстаўлены ў экспазіцыі. Роднае і да болю знаёмае ў палотнах А.Бараноўскага "Касцёл у Вішневе", Л.Шчымялёва "Свята ў Вішневе".

Глыбокі філасофскі роздум — у працах Ф.Янушкевіча "Галініца паліны" і Г.Скрыпнічанкі "Ландшт хортасці".

І як бы вітае ўсіх наведвальнікаў музея бронзавая скульптура В.Янушкевіча "Фердынанд Рушчыца". Нельга адзіноч увагай і работы польскіх мастакоў. Так, жывапісец з Варшавы Т.Мілянкоўскі прадставіў свой твор "Ворыба", а прафесар, жывапісец польскай Акадэміі выяўленчага мастацтва К.Ваховяк — "Дождж". Частка створаных прац, які былі адзначаны на вернісажы, знойдзе пачаснае месца ў музеі.

Што ж, выдатныя творы, прасякнутыя агульначалавечымі гуманістычнымі ідэаламі, павінны належаць і землякам. Выдатнага беларускага мастака Фердынанда Рушчыца.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

Падзея

Прагучаў заповіт

Нядаўна ў сталіцы, у Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, адбылася вечарына, прысвечаная 85-годдзю з дня нараджэння вядомага беларускага пісьменніка Міхаса Калачынскага.

Кароткім уступным словам вечарыну адкрыў намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Навум Галіпловіч. Вершы М.Калачынскага прагучалі ў выкананні загадчыка літаратурнай часткі тэатра "Вольная сцена" Івана Чаркаса і юнага чытальніка Глеба Наўмака.

Міхас Калачынскі прайшоў багатае на падзеі жыццё. Ён быў галоўным рэдактарам альманаха "Советская Отчизна", акадэмічным сакратаром Праўлення Саюза пісьменнікаў, узначальваў часопіс "Беларусь".

Аўтар шматлікіх паэтычных кніг для дарослых і для дзяцей. Творы пісьменніка выдаваліся на польскай, англійскай, балгарскай, грузінскай і іншых мовах. На вершы М.Калачынскага многія кампазітары напісалі песні.

Успамінамі пра пісьменніка падзяліліся прэзідэнт міжнароднага фонду "Беларускі кнігазбор", галоўны рэдактар выдавецтва "Беллітфонд" пазі і навуковец Кастусь Цырка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць" Генрых Далідовіч, член-карэспандэнт НАН, доктар філасофскіх навук пазі Леанід Яўменавіч, пісьменнік Мікола Гроднеў, Казімір Камейша.

Цёпла сустрапі прысутныя выступленні землякоў М.Калачынскага з Крупак, якіх прадставіла дырэктар Крупскага гісторыка-краязнаўчага музея Тацяна Беляя, і вальнага дуэта ў складзе Тацяны Шкадзінскай і Наталі Стасюк. На завяршэнне слова ўзяла дачка Міхаса Іванавіча Ларыса Міхайлаўна. Яна расказала пра апошнія дні бацькі, прачытала яго верш "Заповіт", які ён напісаў перад самай смерцю. Пазі застаўся верны да канца сваім ідэалам, любові да роднай Бацькаўшчыны, роднага слова.

І то, што сённяшняе малявае пакаленне (а ў зале былі ў асноўным школьнікі) далучылася да жывіцы і творчасці пазі-франтава, застэведчыла, што гэты заповіт знайшоў удзячны водгук.

Нічпяр ЧАРНЫШ.

Цікаўным

Дзівосная гісторыя "Каменнага стала"

У геаграфічным энцыклапедычным слоўніку пра Чаткальскіх хрыбт Заходняга Цянь-Шаня сказана, што ён абмяжоўвае з паўночнага захаду Ферганскую даліну і цягнецца па тэрыторыі Кыргызстана і Узбекістана на 200 кіламетраў. Яго схілы пакрыты хвойна-шыракалістым лесам, дзе жывуць такія рэдкія віды жывёл, як снежныя барсы і ўлары. Берагі ракі Цераксай захоўваюць старажытныя наскальныя малюны.

Але галоўная слава тасць Чаткальскіх гор — гэта радзімых золата і поліметалаў, флюорыту і барыту, урану і вугалю. Яшчэ ў студэнцкія гады я праходзіў тут паліваю геалагічную практыку. Намнога папэзі, ужо на пасадзе геалага Сумсарскай геалага-разведчайнай партыі, некаторы гадоў працаваў у Чаткальскіх гарах. Мала хто ведае, што менавіта гэтыя горы з'яўляюцца скарбніцай геалагічных помнікаў паўднёвага Кыргызстана. Адзін з іх называецца Каменны стол і ўяўляе сабой тыповы прыклад выветрывання розных па складу горных парод. Знаходзіцца ён у раёне ўрочышча Шкалптар, дзе распрацоўвалася аднаўраўнае радовішча ўрачавых руд.

Верхняя пліта Каменнага стала прадстаўлена гра-велітамі, а "ножка" — чырвонымі гліністымі пясчанікамі

неагенавага ўзросту. У выніку працэсаў выветрывання і размыў гліністых пясчанікаў ножка Каменнага стала змянілася па плошчы, танчэла, а пад цяжарам пліты пароды ножкі становіліся ўсё больш шчыльнымі і, такім чынам, усё цяжэй падвяргаліся працэсу выветрывання. У выніку атрымаўся Каменны стол, які стаў геалагічным помнікам прыроды.

У мясцовага насельніцтва ёсць цікавая легенда пра ўтварэнне Каменнага стала, якую я запісаў яшчэ ў 1966 годзе са слоў галоўнага геалага нашай партыі А.Б.Натальна.

У вельмі далёкія часы ў кішлаку Шкалптар жыў багаты і вельмі скавалны бай, у якога расла адзіная прыгажуня-дачка. Так ужо сталася, што пакахала яна беднага чабана, які пасіў барануў яе бацькі.

Пасватаўся чабан, але не хацеў багаты бай аддаваць сваю дачку за бедняка. Каханне ж юнака было вельмі моцным, і ён прыгрозіў баю, што таяна ўкрадзе яго дачку, калі той не выдаць яе за яго замуж. І тады пайшоў бай на хітрак. Ён знайшоў непадалёк ад кішлака ў гарах каменную пліту і прапанаваў чабану зрабіць з не выселены стол на адной ножцы, прычым бядняк павінен быў выразаць каменны стол з гэтай пліты толькі з дапамогай нажа.

"Калі стол будзе гатовы да святкавання, тады і згуляем вяселле", — урачыста паабяцаў бай. А сам сабе падумаў, што неспынены бядняк не зможа правільна вызначыць цэнтр цяжару пліты, і яна, абрынуўшыся, раздушыць чабана. Такім чынам ён хацеў пазбавіцца ад настойлівага жаніха сваёй дачкі.

Шмат дзён і начэй капаў нажом зямлю чабан, марудна ішла яго праца, канца ёй не было відаць. І тады Ах, ба-чачы ўпартую працу бедняка і яго шчырае каханне да дзяўчыны, паслаў яму трох сваіх магутных памочнікаў — Сонца, Вецер і Дождж. Друж-на ўзяліся яны разам за пра-

цу. Сонца сваёй высокай тэмпературай хутка разбурыла пароду пліты, ператварыўшы яе ў пыл і пясок. Вецер і дождж разнісілі іх па ўсёй ас-рузе. А чабан падраўноўваў ножку будучага каменнага стала. Хутка стол быў гатовы. Вялікі і прыгожы, на адной ножцы, як хацеў таго бай, ён выдзяляўся сярод камянстых гор і быў бачны з кішлака, дзе чакала ўвесь гэты час сваёй каханка прыгажуня-дэчка багатага і скавалнага бая. Та-му нічога не заставалася рабіць, як даць згоду на вяселле.

Шмат прыхвала народу на гэтае вяселле, але ўсе змаглі размясціцца за вялікім сталом. Доўга гулялі госці, і калі ўсе раз'ехаліся па сваіх да-мах, за сталом застаўся толькі адзін бай. Шкада яму стала кідаць недадзеныя прысмакі, і ён згроз усе да сябе бліжэй. Стол пад цяжарам яды нахіліўся і прыдушыў хвагва бая да зямлі. Доўга ён клікаў людзей да сябе на дапамогу, але навокал ужо нікога не было. І толькі шакалы бегалі ка-ля бая, вылі ўсё ноч і да раніцы ажэрлі яго разам з рэшткамі ежы. Шмат пазней пад нахіленым на бок

Ліра пад капітом Пегаса

Уладзімір НОВ'К

Наўздагон аўтапартрэту

Я гумарыст, а сам дзілюся,
Што мне чамусьці не да смеху...
Прызнацца шчыра не баюся:
Скрозь слёзы горкія іміюся.
Павел САКОВІЧ.

Я бізнэсмен, а сам дзілюся,
Што мне чамусьці не да смеху...
Прызнацца шчыра не баюся:
Кішэнь — сцэльнае прарэха.

Я доктар, ну а сам дзілюся,
Што я набыў хваробаў столькі...
Прызнацца шчыра не баюся:
Як чорт крыжа, так я іглікі.

Мастачу я. І так дзілюся,
Што знымаю толькі ў м'ястэчку.
Прызнацца шчыра не баюся:
Я — Рафаэль. Другі, канешне.

Я парадыст. І дбаю, пнуся,
Каб быў пазі у акрузе сцэнным...
Прызнацца шчыра не баюся:
Прастаўлю — а пазі нявэнны.
Датэтуль я з таго дзілюся,
Што Ойча не абміну чакай...
А хто я? Аж сказаць баюся:
Сакрові толькі.
Ды шчэ Паша...

Каханне пад ліўнем

Хай дзень задоўжыцца —
І спыніцца імгненне,

Калі пад дожджыкам
Каханне — на каленях
Я адчуваю, быццам незямная,
Я — лепшая з тутэйшых маладзіц...
...Хай толькі хто не стане

на калена
Вера БУЛАНДА

Я адчуваю, быццам незямная,
Я — лепшая з тутэйшых маладзіц.
О, любові, ты каханне не знаеаш,
Калі не ўпадзеш прада мною ніц.

Падумаеш, у джынсах ён навітокі,
І дождж ліе, нібы з вядра якраз.
Усё ж на калені, любові,
Чуеш — хутка!

Хай не бянтэжыць цябе
ліўнем, гразь.

З верандачкі матуля наглядае
За сцянамі:
— Схацела ты дубца!
У каго ў нас удалася ты такая?
Кліч Яся ў хату.
Пашкадуі хлапца!

Я, Андрэй, — за ўсіх мудрэй!

Я — гэта ты,
Але ты — гэта не я:
Ты — нехта,
А я — гэта я...

І лягва пагаса, і знішчыў ты.
Адзін сярод шалі глушы і

і знікла ўсё раптам,
абрынуўся лад...
Ты бачыш усё! Але ты ўжо — вар'ят.

А вы ведаеце?

Птушкі бацькаўшчыны і свету

З якой хуткасцю і на якой вышыні — зіма-вац...

Хуткасць пералёту птушак вызначаецца звычайна двума фактарамі: калыцаваннем і штурчым перамяшчэннем. Акальцоўваючы птушкі паказалі такую хуткасць (першая лічба абазначае адлегласць, другая — сярэднюю хуткасць за суткі):

- 1) крыжанка — 890 і 445;
- 2) звычайная каменка — 800 і 800;
- 3) танкадзюбы бургавеснік — 10000 і 190;
- 4) амерыканскі баксападобны вераценнік — 3700 і 185;
- 5) палярная крыжанка — 1400 і 123.

А вось такія паказчыкі ў птушак, што былі перавезены ў іншыя месцы:

- 1) хатні голубы — 1620 і 1080;
- 2) звычайны бургавеснік — 5300 і 420;
- 3) серабрыстая чайка — 1400 і 340;
- 4) чарнаспінны альбатрос — 5150 і 510.

Цікавы параўнанні сярэдніх хуткасцей руху пералётных птушак. Аказваецца, што хуткасць можа вельмі значна вар'іравацца ў ад-наго віду ў залежнасці ад таго, над якой мяс-цовасцю ляціць птушка — ляціць яна ў чарадзе ці адна (рух у чарадзе хутчэйшы!).

Высокія хуткасці палёту — 96 кіламетраў у гадзіну — былі адзначаны ў крыжанах і нека-торых драпежных. А вось якія хуткасці ў іншых птушак:

- 1) шэры журавель — 100;
- 2) шпак — 91;
- 3) шпак — 78;
- 4) чыж — 51 кіламетр у гадзіну.

Вышыня палёту значна вар'іруецца ў за-лежнасці ад араграфічных і атмасферных умоў. Шмат якія віды ляціць так высока, што іх нельга разгледзець нязброеным вокам. Як было выяўлена з дапамогай радыёлакацыі, птушкі ляцелі на вышыні ад 3,7 кіламетра, а над горнымі перавамі — яшчэ вышэй.

Сярэдняя вышыня руху большасці пера-лётных птушак 1100–1500 метраў над узроў-нем мора, але многія з іх часта ляціць на вышыні ўсяго 100–130 метраў. Ноччу пералёт праходзіць на большых вышынях, чым днём, а вясной — на большых, чым восенню.

- 1) Кнігаўкі часта ляціць на вышыні 2000 метраў, але іх сустракалі і на узроўні каля 3300 метраў.
- 2) Векіраў заўважалі на вышыні 2400, качак — 2700, гракоў — 3600 метраў.
- 3) Самыя буйныя птушкі — шэрыя жураўлі — былі выяўлены на вышыні да 5000 метраў, а

вараб'яны — у многіх выпадках на вышыні 4000–6000 метраў, рэдка — 8000 метраў.

Гэтыя радыёлакацыйныя даныя атрыманы ў раўнінных раёнах, а над гарамі птушкі ўзнікаюць яшчэ вышэй, над Гімалаямі — да 6000 метраў. А гэсэй бачылі на вышыні 8330 метраў.

І той факт, што вараб'яны могуць пералё-таць на вышыні ад 0,5 метра над морам да 7000 метраў над гарамі, пераконаўча дама-струе вялізную зменлівасць і складанасць ха-рактеру пералётных птушак.

Загадка вярблюда

Здольнасць вярблюда доўгі час абмяжоўвалася без вяды здзяўляе многіх. А скарэст доўгацярпення "карабля пустыні" заключаецца ў надзвычай развітай сілістай абалонцы носа.

Ёе плошча складае 1000 квадратных сантыметраў, у той час як у чалавека ўсяго 12. Гэта дазваляе жывёліне ўпоўняцца да 70 працэнтаў вільгаці, якая знаходзіцца ў навакольным асяроддзі. Прычым гэты прыродны фільтр абсарбіруе вільгаць не толькі пры ўдыху, але і пры выдыху.

Якім быў Вялікі ледавік

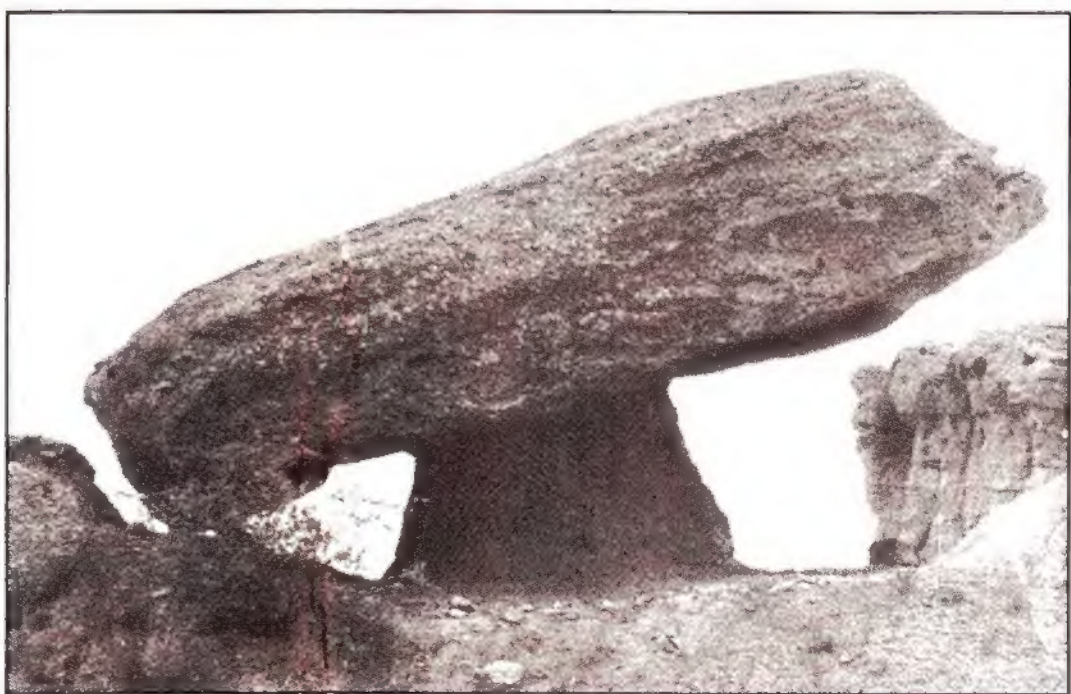
Жыхарам нашай планеты ХХІ стагоддзя нават цяжка ўявіць, які гіганцкі быў ледавік, што ўтварыўся ў паўночным паўшар'і ў працэсе апошняга абледзянення зямлі. Сваімі памерамі ён пераўзыходзіў лядовы шчыт Антарктыды. Агульная плошча ўсёй паверхні ледавіка дасягала 36 мільянаў квадратных кіламетраў (гэта значна больш, чым тэрыторыя СНД).

Ледавік утварыў велізарныя хрыбты даўжынёй тысяч-шэсць тысяч кіламетраў. Вышыня асобных лядовых гор дасягала трох з паловаю тысяч метраў, сярэдняя таўшчыня ледавіка — больш як паўтара кіламетра. А, напрыклад, на месцы Санкт-Пецярбурга ляжаў лёд таўшчыняй у два з паловаю кіламетры. Агульны ж аб'ём ледавіка вызначаны ў 60 мільянаў кубічных кіламетраў. Гэты гіганцкі пласт з такой сілай ціснуў на зямлю, што ад уласнай вагі апускаўся ніжэй узроўню мора.

Калі ледавік растаў, узровень Сусветнага акіяна паступова павысіўся на 120–130 метраў, ад чаго пад вадою апынуліся вялікія плошчы сучаснага кантынентальнага шэльфа.

Да ХХІ стагоддзя ад Вялікага паўночнага ледавіка засталіся толькі "успаміны" ў выглядзе мацерыковага лёду Грэнландыі і іншых палярных астравоў.

Кастусь КАРНЯЛЮК.

вясным каменным сталом, за якім ужо больш ніхто не баяваў, людзі знайшлі шклет бая. А дачка бая і пастух да-жылі да глыбокай старасці і выхавалі сем'яры дзяцей. Малодшы з іх і расказаў гэтую гісторыю сваім дзедам, а тыя — сваім, памянчыцы заўсёды добрым словам сяброў чаба-на — Сонца, Вецер і Дождж.

Альберт БАГДАСАРАЎ, прафесар.

НА ЗДЫМКУ: перадгор'е Чаткальскіх гор, 1966 год.

Фота геалага

А.Б.НАТАЛЬНА.

Рэспубліканскі конкурс "Юны праграміст"

Міністэрства адукацыі і Галоўны інфарма-цыйна-аналітычны цэнтр Міністэрства адукацыі праводзяць чарговы конкурс "Юны праграміст" на лепшыя распрацоўкі праграмных сродкаў (ПС) і Web-старонак, створаных навуцэнцамі агульнаадукацыйных школ, ліцэяў, гімназій.

Мэты конкурсу:

- ♦ уцягненне настаўнікаў у пошукава-творчы разым работы на ўроках інфарматыкі і ў пазаварочны час з наву-чэнцамі, якія найбольш паспяхова вывучаюць асновы інфарматыкі;
- ♦ садзяенне абмену ідэямі, вопытам распрацоўкі праграм, Web-старонак і іх выкарыстання;
- ♦ садзяенне павышэнню кваліфікацыі распра-цоўшчыкаў, карыстальнікаў і настаўнікаў-практыкаў; стварэнне банка праграм.

Конкурс праводзіцца сярод індывідуальных і калек-тывных распрацовак па наступных тэматычных накірунках:

1. Лепшая Web-старонка аб сваёй школе, горадзе і інш. (патрэбна ўказаць адрас старонкі);
2. Лепшая навукальная праграма;
3. Лепшы інструментальны сродок для распрацоўкі праграм педагогічнага прызначэння;
4. Лепшая тэсціруючая праграма;
5. Лепшая мадэлюючая праграма;
6. Лепшая развіваючая, гульнёвая праграма.

Асноўныя патрабаванні да ПС, прадстаўляемых на кон-курс:

- ♦ праграмы павінны працаваць на IBM-сумяшчаль-ных камп'ютарах пад кіраваннем аперацыйных сістэм MS-DOS альбо Windows;
- ♦ у якасці асяроддзя для распрацоўкі праграм мож-на выкарыстоўваць любую мову праграмавання, а такса-ма любы з афіцыйна набытых школай пакетаў;

♦ праграмы павінны выкарыстоўваць стандартныя драйверы манітораў, прынтэраў, клавіятур і г.д. У выпадку выкарыстання нестандартных драйвераў яны павінны прад-стаўляцца разам з праграмай;

♦ праграма павінна быць гатовая да эксплуатацыі, г. зн. наяўнасць у праграме прадугледжаных, але не рэалізав-ваных, алгарытмаў недапушчальна.

Дзя ўдзелу ў конкурсе неабходна да 1 мая 2002 г. прыс-лаць праграмныя сродкі на магнітным носбіце і наступную суправаджающую дакументацыю на паперы (можна такса-ма па электроннай пошце):

- ♦ заяўка;
- ♦ кіраўніцтва па запуску і эксплуатацыі праграмы;
- ♦ метадыка выкарыстання праграмага сродку ў на-вучальна-выхаваўчым працэсе (для праграмных сродкаў педагогічнага прызначэння).

Усім аўтарам і аўтарскім калектывам, якія прадставяць ПС на конкурс, гарантуецца непарушэнне аўтарскіх правоў. Праграмы не тыражуюцца і не перадаюцца пачобным асо-бам і арганізацыям, а пасля заканчэння конкурсу вяртаюцца аўтарам разам з магнітнымі носбітамі.

Пераможцы конкурсу ўзнагароджваюцца дыпламамі. Колькасць дыпламаў вызначае журы конкурсу. Найбольш цікавыя ПС будуць зарэгістраваны ў галіновым фондзе пра-грамных сродкаў Міністэрства адукацыі і, па жаданню аўта-раў, з імі можа быць заключаны дагавор на далейшае рас-паўсюджванне ПС.

Канчатковыя вынікі конкурсу будуць надрукаваны ў "На-стаўніцкай газеце" ў маі 2002 года.

Матэрыялы накіроўваць: 220088, г.Мінск, вул. Захарава, 59, ГІАЦ МО РБ, аддзел інфарматыкі і інфармацыйных тэх-налогій;

тэлефон: (017) 236-19-46
E-mail: fond@cacedu.unibel.by, komik@cacedu.unibel.by

Форма заяўкі

1. Прозвішча, імя, імя па бацьку распрацоўшчыка (аў).
2. Нумар і адрас школы (або іншай навукальнай устано-вы), клас распрацоўшчыка (аў).
3. Хатні адрас, тэлефон, e-mail (пры наяўнасці) аднаго з распрацоўшчыкаў.
4. Прозвішча, імя, імя па бацьку настаўніка (кіраўніка гуртка), які аказаў дапамогу ў рабоце над ПС.
5. Назва ПС.
6. Прызначэнне ПС(коратка).
7. Тып і канфігурацыя ПЭВМ.
8. Мова праграмавання з указаннем версіі.
9. Аб'ём ПС (Кбайт).
10. Тэматычны накірунак, на які прадстаўляюцца ПС.

Калектыву работнікаў Мазырскага дзяржаўнага педа-гагічнага